

Hati ya kuhitimu kisomo cha sekondari Kenya (K.C.S.E)

Kiswahili Lugha

MAAGIZO

- Andika **jina lako** na **namba yako** katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
 Weka **sahihi yako** na **tarehe** ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa
 Jibu maswali yote.
- Majibu yaandikwe katika nafasi zilizoachwa wazi katika kijitabu hiki cha maswali.

Kwa Matumizi ya Mtahini Pekee.

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
JUMLA	80	

Karatasi hii ina kurasa 8 zilizopigwa chapa. Watahiniwa ni lazima waangalie kama kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.

1. UFAHAMU (ALAMA 15)

Soma nakala yafuatayo kisha ujibu maswali.

Ni dhahiri shahiri kwamba **uharamia** umechipuka kama desturi na mfumo wa maisha katika siku za karibuni Janga hili limeshamiri hususan pembeni mwa bara la Afrika na kanda ya Afrika mashariki. Taarifa za uharamia zimetawala vyombo vya habari, kiasi cha kwamba haipiti siku bila kuripotiwa visa vipya vya matendo haya mabovu ambayo yanaweza tu kumithilishwa na uhayawani. Matukio haya yamewalimbikizia mabaharia na nchi husika, simanzi na masaibu yasiyoweza kutiwa kwenye mizani.

Yumkini tatizo hili halitokei pasi na kumotishwa na kitita kikubwa cha fidia kinachodaiwa na maharamia hawa. Aghalabu, suala hili lahusishwa pakubwa na azma na ari ya kuendeleza ujambazi kimataifa sawia na ulipuaji wa bomu mijini Nairobi na Dar es Salaama mnamo Agosti 7, 1998, na tukio la Septemba 11, mwaka Wa 2001 kule Marekani. Maafa na uharibifu wa mali si hoja, la mao kwa maharamia ni kutosheleza matakwa yao. Kwa upande mwingine, ukosefu wa tawala-wajibika katika maeneo kunakotokea unyama huu ni thibitisho tosha la mazingara yanayoweza na kuruhusu kuchipuka kwa janga hili.

Mchipuko wa baa la uharamia umelenga jamii ya kimataifa ambayo ni mhudumu mkuu wa harakati za kusitisha majanga makubwa kama vile njaa, umaskini na magonjwa yaliyosheheni pakubwa barani. Bila shaka, hili ni suala linalozawisishwa na 'kinyume mbele'. Maharamia wanatishia utangamano wa kimataifa wanapotibua usafiri wa abiria na shehena zinazoelekezwa sehemu tofauti ulimwenguni.

Matumizi ya kidiplomasia na mashauriano hayaelekei kuzalisha matunda katika juhudi za kudhibiti uharamia. Zaidi ya hayo, matumizi ya nguvu yahusishayo mashambulizi pamoja na maharamia kufunguliwa mashtaka nchini Kenya na Ufaransa kunaelekea kuzipiga jeki juhudi za uharamia ulimwenguni. Aidha, utawala wa nchi kunakochipuka uharamia haujajizatiti kuharamisha doa hili linalotisha ustawi wa kimataifa.

Mathalan, ni jambo lisilopingika inapobainika kuwa uharamia umedumaza biasbara ya kimataifa, inayochangia upungufu na ucheleweshaji wa bidhaa muhimu zinazoendeleza ustawi wa uchumi. Dosari hii inaelekea kukwamiza mojawapo wa malengo ya maendeleo ya milenia yanayosisitiza uimarishaji na ushirikiano wa maendeleo na upanuzi wa masoko ulimwenguni. Harakati za kitalii katika kanda ya mashariki mwa bara la Afrika zimehujumiwa. Ni muhali kwa utalli kustawi

kwenye maeneo yaliyo na tishio la usalama. Ikakumbukwa bayana kwamba watalii hawasafiri tu kwa ndege bali hata kwa meli.

Jitihada za kuweka laini mawasiliano chini ya bahari ili kurahisisha na kupunguza gharama za **mtandao** ulimwenguni ni ndoto ambayo haijatumia hadi hivi sasa, kufuatia juhudi za maharamia katika bahari Hindi. Kwa mujibu wa hali hii, mawasiliano mepesi na nafuu yasitarajiwe hivi karibuni. Licha ya hayo, shughuli za uvuvi na biashara nyenginezo kwenye kanda ya **mwambao** zimetiliwa shaka si haba. Itabidi mikakati na suluhisho la kudumu liweze kupatikana ili vitendo vya uharamia viweze kusitishwa.

Maswali.

(a) Kwa nini uharamia umetamalaki ulimwenguni? (ala.3)

.....
.....
.....

(b) Fafanua dhana ya ‘Kinyume –mbele ‘ kwa mujibu wa taarifa hii. (ala.2)

.....
.....

(c) Uharamia unaelekea kumtia hofu mwandishi. Fafanua (ala.3)

.....
.....
.....

(d) Thibitisha kuwa Kenya imeathirika pakubwa kutokana na vitendo vya uharamia. (ala.4)

.....
.....
.....
.....

(e) Ukirejelea kifungu,eleza maana ya: (ala.3)

(i) Uharamia

.....

(ii) Mtandao

.....

(iii) Mwambao

.....

Soma kifungu hiki, kisha ukifupishe kwa kujibu maswali yatakayofuata. -

Ukitaka kufaulu maishani lazima ujue kuwa una kazi kubwa sana inayokungoja. Baada ya kuikabili vilivyo kazi hiyo kwa kutumia nyanja mbalimbali utayaimarisha maisha yako. Karibu kila mtu aliyestawi amepitia katika vikwazo vingi tena vya kutatiza kuliko vikwazo wanavyopata vijana wa kisasa. Vijana wote wanatakiwa wajue kuwa mambo yote mazuri wanayoyaona kila mahali yametolewa jasho. Vijana wanatakiwa sasa wasugue bongo zao sawasawa watende mambo mengi mazuri kuliko yale wanayoyaona. Wasitosheke na yale yaliyotendwa na wazee. Kila kijana iwapo atakuwa na moyo kama huo nchi zote zitaendelea kwa kasi.

Kwa kujisaidia katika kujiendeleza., yafuatayo yanafaa kuzingatiwa. Vijana wanatakiwa wawe watoto wenye kuelewana na wazazi wao ambao watawaelekeza vyema kitabia na wakiwa ni wazazi waelewa, watawapa watoto wao maelekeo na radhi ambayo ni bora kuliko mali. Watoto wenyewe wajue wanataka nini, wawe na malengo katika maisha yao na wakazanie kupata kile wanachokitaka bila kukata tamaa, watie bidii sana, wapende kusoma bila kulazimishwa kwani kulazimishwa hakisaidii chochote. Ni sawa na ng'ombe alazimishwaye kwenda kunywa maji lakini akifika mtoni akatae kunywa maji yale. Mtoto mwenyewe anatakiwa ajitafutie na ajue kuwa hasara ni yake asipofanya bidii na ajiamshe kifikira. Mtoto huyo asiridhishwe na vitu vidogo vidogo ama kuwa mtoto wa tamaa anayependa kupewa zawadi ama peremende kila saa. Lazima ajue kuwa kupewa au kutopewa ni mamoja. Wazazi wakiwa na kitu cha kumpa sawa, wakiwa hawana pia sawa. Mtoto anatakiwa kuwa muelewa sana. Anatakiwa awe na ile fikira ya kujitafutia. Hata kama anatoka katika hali ya utajiri azidi kutafuta ili ikiwezekana atajirike hata zaidi. Asitegemee cha ndugu kwani huenda akafa akiwa maskini. Chako ni bora kuliko kikubwa cha mwenzio

Vijana wanatakiwa kuwa na nidhamu ya kiwango cha juu popote pale walipo. Wawe ni watu wenye kujiamini. Wasikate tamaa kwa ajili masomo ni magumu bali wakazane kuyaelewa kwani mwisho, wataelewa na kufanikiwa. Yafaa waelewe kuwa hakuna kizuri kinachopatikana kwa urahisi, mtaka cha mvunguni sharti ainame. Lazima wadhurike wakitaka kufanikiwa. Wasiwadharau walimu au wenzao, wasipoteze wakati wao kusengenya. Wawapuuze wanaowanyanyasa, hata neno moja la kuwaudhi wanaloambiwa na watoto waovu. Vijana wawe tayari kukosolewa na kuomba msamaha kwa makosa yao. Wawe ni watu wanaowaelewa wenzao na kuwachukulia vizuri, wawaheshimu kwa vile walivyo. Wasithamini vitu vya anasa sana kama mavazi ya kitajiri wengi wasio na chochote wanaopuuza mambo ya anasa ndio wanaofaulu sana katika maisha. Wenye tamaa hawafaulu, hugeuka kuwa wezi na kuishia gerezani. -

Maswali

(a) Fupisha aya ya kwanza kwa *maneno 30*.

(ala. 5 mtiririko 1)

Maandalizi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(b) Bila kupotosha vyumbe uliokusudiwa na mwandishi, fupisha aya mbili za mwisho.

(*maneno 95-100*)

(ala.10 mtiririko, 2)

Maandalizi

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nakala safi

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. MATUMIZI YA LUGHA

(a) Taja ala zinazotumika katika kutamka sauti zifuatazo: (ala. 2)

(i) |dh|

.....
.....

(ii) |gh|

(b) Tambulisha aina za mofimu zilizopigwa kistari. Alisita alipofika chumba cha Sita (ala.2)

.....
.....

(c) Ainisha viambishi katika neno lifuatalo. (ala.3 ½)

Kilichowaumiza

.....
.....
.....

(d) Ziandike sentesi zifuatazo ukitumia kiwakilishi cha pekee O – Ote. (ala. 2) (i)

Ufunguo wowote ufunguao ni wetu.

.....
.....

(ii) Nguo zozote zirarukazo ni kuukuu.

(e) Eleza maana ya sentesi hizi. (ala.2)

(i) Alitukimbia kabisa

.....
.....

(ii) Alitukimbilia kabisa.

(f) Andika katika kauli ya kutendesheka (ala.2)

(i) Iga

.....

(ii) Vaa

.....

(g) *Andika udogo wa sentensi zifuatazo.* (ala.4)

(i) Sahani zetu ni nzuri kuliko zao.

.....

.....

(ii) Njia hii inaelekea kule Mlimani.

.....

.....

(h) *Andika katika wingi* (ala. 2)

Kuku wa jirani kijijini mwetu aliangua kifaranga aliyelemaa.

.....

.....

(i) *Tunga sentensi ukitumia nomino zifuatazo pamoja na kivumishi- ingine.* (ala. 2)

(i) Dau

.....

(ii) Urembo

.....

(j) *Tambua na ueleze aina za Shamirisho katika sentensi ifuatayo.* (ala 2)

Kipsang alimnunulia simu mpenzi wake.

.....

.....

(k) *Geuza katika usemi wa taarifa.* (ala.2)

Karen: Tafadhali usiukanyage mguu wangu.

Chemosi: Ah! Mbona niukanyage?

.....

.....

(l) *Tumia kielelezo cha jedwali kuchanganua sentensi. Riadha inapendwa na wakalenjin wengi sana.* (ala.5)

.....

.....

.....

.....

.....

(m) *Ainisha matumizi ya ‘-ema’ katika sentensi ifuatayo.* (ala. 3)

Mwanafunzi mwema ametuzwa vyema kwa wema wake.

.....

.....

.....

(n) *Andika kulingana na maagizo yaliyotolewa.* (ala.2)

Jina langu ni Omondi lakini huitwa Omosh kwa kifupi. (Anza kwa: Watu.....

.....

.....

(o) *Onyesha virai vitatu katika sentensi hii na utaje ni vya aina gani.* (ala.3)

Yule mdogo amekunywa maziwa kwa kikombe.

.....

.....

.....

(p) *Andika kinyume cha:* (ala.1)

Walizama walipokuwa wakikusanya mchanga.

.....

(q) *Toa neno jingine lenye maana sawa na:* (ala.1)

Karadha.

.....

4. ISIMU JAMII

Mhusika A : Wewe ndiwe kaloki wa Muloki? Kutokana na ushahidi uliotolewa, na kulingana na kifungu cha 55A cha sheria , ni wazi kuwa una mashtaka ya kujibu.....

Mhusika B: (Akimkatiza kauli) Nakana Mheshiniwa!

Mhusika A: Mshatakiwa,jambo ulilofanya ni hatia kulingana na sheria za nchi. Ni hatia kwa mtu kuiba kitu hata kiwe kiasi gani. Sababu uliyotoa kwa kitendo chako pia haifai. Mahakama inakuhukumu kuihudumia jamii katika kifungo cha nje cha miezi sita. Kesi imekwisha.

Maswali:

(a) Lugha hii hutumika katika muktadha upi? (ala.2)

.....
.....

(b) Tambulisha wahusika A na B (ala.2)

Mhusika A:.....

Mhusika B:.....

(e) Eleza sifa sita za sajili ya mazungumzo hayo. (ala. 6)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....